



Munich Personal RePEc Archive

## Foreign trade liberation in Indonesia

Gács, János

IIASA, Laxenburg and Institute for Economic and Market Research  
and Informatics, Budapest (KOPINT-DATORG)

1993

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/61999/>

MPRA Paper No. 61999, posted 22 Apr 2015 20:37 UTC

# SZEMLE

## A külkereskedelem liberalizálása Indonéziában

GÁCS JÁNOS

*Az indonéz gazdaság átalakítása és a páratlanul gyors fejlődés megalapozása a 60-as évek végén kezdődött, a baloldallal való véres leszámolást követően. Suharto elnök több mint három és fél évtizedes autokratikus uralmát a szolid, professzionális makroszabályozás, a piaci környezet lassú, fokozatos kiépítése, valamint a külföldi támogatás és tanácsok hatékony felhasználása jellemezte. A külkereskedelem liberalizálásának a nacionalista tendenciákkal és a hatalmi elit monopóliumainak kemény ellenállásával szemben kellett teret nyernie. Erre igen fokozatosan, jelentős visszaesésekkel került sor. Ma már látható, hogy a kereskedelem liberalizálása jelentős szerepet játszott abban, hogy az indonéz gazdaság nem ragadt bele az olajexportáló országok egyoldalú gazdasági struktúrájába, hanem képes volt külkereskedelmét gyors ütemben diverzifikálni, s a világkereskedelem feldolgozó ipari folyamataiba is aktívan bekapcsolódni.\**

Miért pont Indonézia? – kérdezheti azonnal az olvasó, mikor meglátja e távoli szigetország nevét azok között az országok között, melyeket magyar kutatók választottak ki, hogy példájuk bemutatásán keresztül segítsék a hazai liberalizálási törekvések megalapozását és összehangolását. Valóban, Indonézia számos olyan sajátossággal rendelkezik, amelyek szinte összehasonlíthatatlanná teszik Magyarországgal. A föld ötödik legnépesebb országa lévén nem nevezhető kis országnak, rendkívül gazdag természeti kincsei folytán a termékek széles skáláját tekintve az önellátás is lehetséges alternatíva számára, s kibontakozó kereskedelmének is mindenképp egészen más irányban kell szakosodnia, mint Magyarországnak.

A két ország között azonban léteznek olyan hasonlóságok, amelyek alapján az összevetést legalábbis indokoltnak tarthatjuk. Az indonéz gazdaság fejlődését hosszú évtizedeken át rendkívül erős állami beavatkozás jellemezte: ez igaz volt az 50–60-as évek „irányított demokráciájának” (guided democracy) gazdaságára *Sukarno* elnöksége alatt

\* A tanulmány a Világbank magyarországi Szerkezetátalakítási Programjának támogatásával készült. A kutatást meghatározó módon elősegítette az az egyhetes indonéziai tanulmányút, melyre a szerzőnek 1991 augusztusában nyílt lehetősége. Ezúton kívánok köszönetet mondani *Hadi Soesastro* professzornak, a dzsakartai Centre for Strategic and International Studies ügyvezető igazgatójának, hogy lehetővé tette a szerző számára a fenti intézet könyvtárának, kutatóhelyiségeinek használatát s rendkívül körültekintően megszervezte a konzultációkat. Hasonlóképp hálával tartozom dzsakartai konzultációs partnereimnek, akik elláttak szakirodalommal és időt szakítottak arra, hogy megvilágítsák számomra az indonéz reform hátterét és részleteit.

éppúgy, mint a *Suharto* névvel jelzett „Új Rend” lassú fokozatossággal piacosodó időszakára. A kormány hosszabb távú célkitűzéseit komoly jelentőséggel bíró ötéves tervek (a hat ún. *repelita*) keretében vázolták fel és igyekeztek megvalósítani. A központi szándékok keresztülvitelében és a gazdasági nacionalizmus megalapozásában rendkívül fontos szerepet játszottak az állami vállalatok.

A hasonlóságok mellett az indonéz gazdaságnak van még egy olyan tulajdonsága, amely a magyar liberalizálási kísérletek szempontjából nagy jelentőségű: mikor Indonézia a 80-as évek közepén a makroszintű szabályozás szigorítása mellett valóban céltudatosan hozzálátott a legfontosabb gazdasági szektorok és területek deregulálásához, igen jelentős növekedési ütemet és rendkívüli mértékű struktúraátrendezési sikereket ért el. Így Indonézia a fejlődő világ számára ajánlott liberalizálási stratégiák mintaeszközének tekinthető, olyannak, ahol a kétségek kívül jelenlevő visszahúzó erők nem képesek igazán kibontakozni, többek között azért, mert a deregulációs politika egyértelműen a gazdasági sikerek forrásának bizonyult.

Ez a cikk végigköveti az indonéz gazdaság elmúlt negyedszázadának történetét. Ezen belül legnagyobb részletességgel az 1986–1991-es időszakot elemzi, melynek során az indonéz kormány korábbi, a protekcionizmus erőinek sokszor kedvező, ellentmondásos politikáját feladva következetesen valósított meg struktúraátalakító és gazdaságliberalizáló reformokat.

### **Politika és gazdaság Indonéziában a függetlenség kivívásától a 90-es évekig**

Indonézia a holland gyarmati uralom és a háborús évek japán megszállása után 1945-ben kiáltotta ki függetlenségét, de csak több év ekéseregett küzdelme nyomán, 1950-ben tudta független államiségát ténylegesen megvalósítani. A következő másfél évtized eseményeire a politikai instabilitás, a gazdaság fokozódó dezintegrálódása és hanyatlása volt a jellemző. Az 1950 és 1957 közötti ún. liberális időszakban az elnök hatalmát a parlamenti demokrácia intézményei korlátozták. 1957-ben a szigetország távoleső, gazdaságilag diszpreferált szigetein felkelések törtek ki, s ez politikai válsághoz vezetett. *Sukarno* elnök a rend helyreállítása érdekében szükségállapotot hirdetett, majd bevezette az elnök hatalmát nagymértékben kiterjesztő, sőt egyeduralmát megvalósító „irányított demokráciát”. Ezt ő maga a nacionalizmus, az iszlám és a marxizmus keverékének tartotta.

Ettől kezdve a nagy befolyású elnök mellett másik két fő politikai tényező a kommunista párt és a hadsereg lett. *Sukarno* időről időre teret engedett a nacionalista és a forradalmi irányzatok fellángolásának, s az ország teherbíró képességét figyelmen kívül hagyó háborús kalandok és gazdasági programok elindításának. A korábban holland és angol tulajdonban volt magánvállalatokat 1965-re teljes mértékben államosították, de a gyors ütemben bővülő, ám felkészületlen állami bürokrácia képtelen volt a gazdaság folyamatos működését biztosítani; az életnek már szinte minden területét átszötte a korrupció.

1965–1966-ra a gazdaságra a káosz lett a jellemző: a külső adósságszolgálat, a költségvetés hiánya soha nem látott méretűre dagadt, az infláció több száz százalékos volt, a devizatartalékok minimálisra zsugorodtak, ugyanakkor a feldolgozóipar kapacitásait alig tudta hasznosítani. Az Indonéz Kommunista Párt 1965 szeptemberében elérkezettnek látta az időt, hogy erőszakos eszközökkel szabjon más irányt az eseményeknek. A – minden bizonnyal kínai segítséggel előkészített – államcsínyt a hadsereg kommunistákkal nem szimpatizáló szárnya *Suharto* tábornok vezetésével megghiúsította. A kommunista pártot betiltották, s kegyetlen megtorlás következett, amelynek során a párt többszázezer hívét gyilkolták meg.

1968-ban *Suharto* tábornok lett Indonézia elnöke, aki az azóta megtartott választások során pozícióját máig megőrizte. A véres kezdet és a politikai demokrácia máig tartó hiánya ellenére a *Suharto* névvel fémjelzett „Új Rend” olyan kereteket biztosított, amelyek között

– a fejlett országok és a nemzetközi gazdasági szervezetek segítségével – viszonylag hamar megvalósult a helyreállítás és a stabilizáció, s pragmatikus eszközökkel sikerült tartóssá tenni a gazdasági növekedést is. A *Suharto* által támogatott technokrata kormányzat különösen eredményesnek bizonyult a gazdasági nyitás és a nacionalista törekvések ötvözésében, valamint a magángazdaság térnyerését biztosító intézmények fokozatos kiépítésében.

Az indonéz gazdaság növekedését a 70-es években az olajárrobbanás nyomán felszökő olajjövödelmek határozták meg. A hirtelen jött gazdagság hatására néhány évre erőre kaptak az autark, nacionalista, importhelyettesítést szorgalmazó irányzatok. Az 1982-es, majd az 1986-os világgazdasági válság után azonban elkerülhetetlenné vált az indonéz gazdaság fejlesztési stratégiájának újrafogalmazása. Eszerint fel kellett hagyni a grandiózus állami beruházási programokkal, fokozatosan le kellett építeni a hazai piacot védő adminisztratív és vámjellegű korlátokat, irányt kellett venni a nem olajalapú exportiparágak fejlesztésére, valamint a külföldi tőke előítéletektől mentes bevonására. A kereskedelmi stratégia átalakításával párhuzamosan 1986-ot követően általános jellegű, piaci reformokat is megvalósítottak. Néhány év alatt sikerült a gazdaság szinte minden szektorát jelentősen deregulálni s a termelés és a kivitel összetételében minőségi változást elérni.

### **A kereskedelem liberalizálásának első hulláma a helyreállítás és a stabilizáció időszakában (1966–1971)**

#### *A gazdasági összeomlás*

1965–1966-ra az indonéz gazdaság katasztrofális helyzetbe került. Gazdasági fejlettségi színvonala hanyatlott, növekedési potenciálja szűkült, egyensúlyi mutatói akut, romboló hiányt mutattak. 1962 és 1966 között az egy főre jutó GDP reálértéke csökkent (évi átlagban 1,3 százalékkal), s a bruttó beruházások GDP-n belüli aránya csupán 8,8 százalékos átlagot ért el (amely már csökkenő állóeszköz-kapacitást jelentett). A fogyasztói árindex az 1961-es 27 százalékról 1966-ra 1000 százalék fölé emelkedett, a fizetési mérleg (alapmérleg) egy évet kivéve minden esztendőben deficit volt, az ország nettó devizakészletei negatív értéket mutattak. Az 1966-os év kezdetétől fogva Indonézia képtelen volt adósságszolgálatát teljesíteni.

A konvertibilis deviza hiánya és a gazdaság dezorganizálódása következtében a feldolgozóipar csak 20 százalékban volt képes a kapacitásait kihasználni, a közlekedés és a hírközlés infrastruktúrája annyira elhasználódott, hogy csak időlegesen volt működtethető.

Egyre nagyobb szerepet játszott a fekete piac, s vele párhuzamosan az egész rendszert átszította a korrupció, a hivatali hatalommal összefüggő nyereszkesedés, a jogrend s a törvények nyílt semmibe vévése.

A hiperinfláció legfőbb oka az volt, hogy a költségvetés 1962 és 1966 között óriási hiányt ért el, melyet a kormány fedezetlen pénzkibocsátással finanszírozott. A költségvetési hiány megtöbbszöröződésében egyaránt szerepet játszott a bevételek visszaesése és a kiadások mértéktelen növelése.

#### *A stabilizáció és a külkereskedelmi szabályozás reformja*

Az 1966 szeptemberében indított rehabilitációs és stabilizációs kormányprogram legfőbb ismérve az volt, hogy az egyensúly helyreállítását és a növekedés újbóli megindítását kifejezetten a piaci rendszer főbb elemeinek erősítésével kapcsolták össze.

Az 1965–1966-ban kibontakozó hiperinfláció elsődleges oka a rendkívül nagy költség-

vetési hiány volt. Ennek letörése a stabilizációs program legfőbb célkitűzése volt. Már az 1967-es költségvetési évben sikerült a GDP 3 százalékának megfelelő deficitet elérni, ami kétszegtelen előrelépés volt a megelőző évi 128 százalékhoz képest.

A költségvetés kiadási oldalát szigorú megszorítások és kemény ellenőrzés fogta vissza a tervezett szintre. A fejlesztési kiadások sorából törölték *Sukarno* elnök különleges (presztízs) projektjeit, s általában ejtettek minden kapacitást növelő beruházást. Ezek helyett a fejlesztési kiadásokból a létező termelő kapacitások rehabilitálására költöttek, mégpedig a négy preferált szektorban: az élelmiszertermelésben, az exportáló iparágakban, az infrastrukturális ágazatokban és a ruházati iparban.

A bevételi oldalt egy év alatt sikerült a GDP 4,1 százalékáról annak 10,0 százalékára növelni, s ez az arány 1970-re 13,2 százalékra nőtt. Ezt részben úgy érték el, hogy növelték az adóbehajtás szigorát.

A másik módszer a külkereskedelemmel kapcsolatos bevételek mértékének sajátos – a külföldi segélyeket és kölcsönöket is felhasználó – növelése volt. A bonyolult tranzakciók lényege az volt, hogy a segélyeket úgy áramoltatták be a gazdaságba, hogy abból a költségvetés a hazai piacon jusson hazai devizabevételi többlethez.<sup>1</sup>

Az infláció letörése érdekében programot dolgoztak ki kilenc, az ellátás szempontjából alapvető termék kínálatának növelésére. Ennek keretében növelték a rizs hazai termelését, nagyobb mennyiséget importáltak, s javították a belső elosztási rendszert.

Az új hitelpolitikának két fontos célkitűzése volt: az összhitelkínálat szigorú korlátozása és az alapvető termékek ellátásának (termelés és import) a hitelezés eszközeivel való támogatása. A hitelezési elvek gyökeres változását mutatja, hogy míg 1966-ban az új hazai hitelek 68 százaléka vándorolt kormányzervekhez, ez az arány egy év alatt 25 százalékra, majd azt követően tartósan 5 százalékra esett vissza.

A pénzügyi rendszer reformja elsősorban arra irányult, hogy visszaállítsák a lakosság és a vállalkozók bizalmát a hazai pénznem, a rúpia iránt, s a pénz iránti kereslet újra jelenjen meg. A legjelentősebb intézkedés ezen a téren a tartós bankbetétek pozitív reálkamatának megvalósítása volt. Erre 1968 októberében került sor, mégpedig a Bank Indonesia kamattámogatásának segítségével (a központi bank 18 hónapon át támogatta a tartós betétekre fizetett kamatot). Az akció sikeresnek bizonyult: míg 1967-ben a bankbetéteknek kevesebb mint egynegyede volt tartósan lekötve, 1970-re ez az arány 45 százalékra nőtt.

Az új gazdasági vezetés kezdettől fogva egyik legfontosabb céljának tartotta a külkereskedelmi és devizasabályozás gyökeres megreformálását. Ez nem meglepő, ha arra gondolunk, hogy a válság egyrészt a kereskedelmi mérleg és az eladósodás, másrészt az értékét rohamosan elvesztő hazai valuta válsága volt.

A reformintézkedések a korábbi áttekinthetetlen szabályozás leépítésére, s a többes árfolyamrendszer szakaszos felszámolására irányultak. Ebben az időszakban számolták fel a külföldi deviza közvetlen elosztásának rendszerét, nyitottak teret a közvetlen külföldi beruházásoknak, szüntették meg az árellenőrzés tetemes részét és fogadták el a magánszektor a gazdasági növekedés elsődleges forrásának.

A külkereskedelmi reform első hulláma 1966 októberére tehető. Ennek első intézkedései között a korábban működtetett négy árfolyamból kettő esetében bevezették azok lebegtetését. Ezzel párhuzamosan egyre szűkebb területre szorították vissza a névleges, hivatalos árfolyam hatályát, s a még érvényben levő számos devizaátváltási korlátozás mellett az import engedélyezését megszüntették.

Az 1966-os reformok egyik legjelentősebb eseménye volt a Külföldi Beruházások Törvényének elfogadása. Ez gyökeresen új irányt hozott Indonézia külföldi tőkével szembeni

<sup>1</sup> Az igazat megvallva, a költségvetés könyvelési szabályai szerint a külföldi segélyeket nem szokás a költségvetés jövedelmei között feltüntetni, azoknak a deficitfinanszírozási források között van a helyük.

magatartásában: adókedvezményeket, profitrepatriálási lehetőséget biztosított a külföldi beruházóknak, valamint kártalanítást egy jövőbeli esetleges államosítás esetére.

1967-ben és 1968-ban a reformok elsősorban arra irányultak, hogy tovább növeljék a lebegtetett piaci árfolyamok hatókörét. Megjelent a hazai termelés védelmének célkitűzése is, elsősorban a termelés ösztönzésének formájában, de ezt szolgálta az 1968. áprilisi általános vámkiigazítás is, amely az áruk túlnyomó részénél vámemelést jelentett.

1968-ban a működtetett négyféle árfolyamból kettőt egységesítettek, 1970 áprilisában pedig megszületett a rúpia egységes árfolyama 378 Rp/dolláros szinten. A liberalizálási szakasz utolsó lépését jelentette a rúpia 1971. augusztusi leértékelése 378 Rp-ról 415 Rp-ra.

Az indonéz liberalizációs folyamat érdekes sajátossága, hogy ebben a gazdaságban igen korán, a sikeres helyreállítási időszak lezárásaként 1971-ben szabaddá tették, belföldieknek és külföldieknek egyaránt, a devizaműveleteket. Tették ezt annak ellenére, hogy ezután még vagy két évtizedig a belső gazdaság rendkívül szigorúan szabályozva volt: ellenőrizték a behozatalt s a kivitelt, a beruházásokat általában, s a külföldi beruházásokat különösen, az árfolyamot, a banki és pénzügyi rendszert, a kamatlábat stb. Ez a kemény hazai kötöttségek mellett megvalósított furcsa konvertibilitás azonban érdekes módon nem okozott Indonéziában a latin-amerikai tapasztalatokhoz hasonló egyensúlyi problémákat. Ennek oka részben épp a hazai szabályozás rendkívüli kötöttsége, hisz az nem tette lehetővé például olyan destruktív folyamat kialakulását, amelyben a kedvező hazai kamatlábak túl nagy erővel vonzzák az országba a külföldi tőkét, amely felértékelte teszi a hazai valutát. Emellett Indonéziában általánosan úgy értékelik, hogy a gazdaság a korai konvertibilitásból sokat profitált, többek között azzal, hogy a külföldi devizák váratlan ki- és beáramlásának lehetősége fegyelmező erővel hatott az indonéz kormányzat döntési magatartására.

Az indonéz gazdaság fejlődésének adatai azt mutatják, hogy a helyreállítási és stabilizációs folyamat Indonéziában a 60-as évek végén, a 70-es évek elején általában véve sikeresnek bizonyult. A bruttó nemzeti termék tartós növekedésnek indult, sőt, az egy főre jutó GDP is érezhetően emelkedett. A fogyasztói árindex három, két, majd – igaz rövid időre – egy számjegyre esett vissza; az állótőke-beruházások fellendülése azt mutatta, hogy az üzleti élet képviselői is úgy találták, a 70-es évek elejére sikerült konszolidálni az indonéz gazdaságot.

A külkereskedelem eredményei vegyes képet mutattak. 1966-ot követően mind az export, mind az import gyors növekedésnek indult. A külföldi beruházásokat megkönnyítő új szabályozás nyomán az olajkitermelés területén igen sok új beruházás indult, s ezeknek is köszönhető, hogy az olajexport öt év alatt megduplázódott. De a nem olajjal összefüggő kivitel is gyorsan bővült, a rúpia leértékelődése, az exportadók csökkentése és a szállítási kapacitások helyreállítása következtében.

Az exporttal párhuzamosan az import is gyorsan nőtt, de ezt részben maga a helyreállítási program írta elő: így az ellátás tervezett javításával volt összefüggésben, hogy az összes importnak 1966-ban 35 százaléka, 1967-ben 44 százaléka volt fogyasztási cikk. Az árnövekedés leszorítása után a stabilizációs program egyre inkább a fejlesztések támogatására összpontosított, s a tőkejavak importját az 1968-as mélypontról (az összes import 14 százaléka) 1970-re a behozatal 34 százaléka emelték.

A fizetési mérleg területén Indonéziának nem sikerült látványos sikereket elérnie a stabilizációs időszakban. A fizetési mérleg – elsősorban a szolgáltatási deficit miatt – minden évben hiányt mutatott.

A külső finanszírozás megszervezésében és a stabilizációs program támogatásában nagy szerepe volt egy sajátos intézménynek, az 1966-ban alakult és ma is működő Inter-Governmental Group to Indonesia-nak (IGGI). Ez Indonézia nyugati hitelezőiből, valamint az IMF és a Világbank képviselőiből alakult abból a célból, hogy az összeomlás szélén álló Indonéziának egyeztetett feltételek mellett a túlélést és a helyreállítást biztosító segítséget nyújtson. Mindenekelőtt Indonézia adósságszolgálatát kellett csökkenteni, hogy a kaotikus

helyzetben lévő gazdaság lélegzethez jusson. Még 1966-ban sikerült a fő hitelezőkkel megállapodásra jutni az adósságszolgálat átütemezéséről. Az átütemezés eredményeként már 1966-ban Indonéziának csak az egyébként esedékes adósságszolgálat 12 százalékát kellett kifizetnie.

1966-tól kezdve az IGGI minden évben értékelte az indonéz gazdaság teljesítményét, tanácsokat adott az ország gazdasági vezetésének és meghatározta a következő évre nyújtandó segély és hitel összegét. Ezek összege évente több száz millió dollárt tett ki, s nagyban hozzájárult a gazdaság konszolidálásához.

### **Magasra szökő olajjövödelmek és protekcionista elzárkózás (1973–1982)**

A világpiacon olajárrobbanás és a nyersanyagárak ezt követő növekedése nem hozott egyértelműen áldást az olajban és más nyersanyagokban gazdag Indonéziának. Az ország exportbevételei természetesen rakétagyorsasággal nőttek, akárcsak a kormány – elsősorban olajeladásokkal összefüggő – jövedelmei. A rövid idő alatt felfúvódott likviditás azonban veszélybe sodorta az árak nehezen elért stabilitását. Emellett Indonéziában is gigantikus beruházások indultak a bőségesen ömlő olajdollárokból, sőt a jövőbeli jövedelmekkel számolva a gyors ütemben bővülő hitelekkel is.

Bizonyos értelemben jót tett Indonéziának, hogy viszonylag gyorsan, 1975-ben kirobbant az ún. Pertamina válság. A Pertamina indonéz állami olajtársaság, az ország egyik legnagyobb vállalata. 1975-ben kiderült, hogy a vállalat zavaros, felelőtlen üzletei mintegy 10 milliárd dolláros külső adósságot eredményeztek, amelyet a vállalat képtelen volt kezelni. A Bank Indonesia kénytelen volt a vállalatot kisegíteni, de az eset megingatta az indonéz gazdaság egyensúlyát, s visszafogottabb hitelfelvételi politikára készítette az indonéz tervezőket.

Témánk szempontjából azonban fontosabb az az irányváltás, amely az olajárrobbanást követően a kereskedelempolitikában ment végbe. Míg az 1966 és 1971 közötti reformok egy kifelé forduló, liberalizált kereskedelmi irányzat ígéretét nyújtották, a 70-es évek és a 80-as évek első felének eseményei egy elzárkózó, az importhelyettesítést támogató, protekcionista, a külföldi beruházókkal bizalmatlan indonéz gazdaságpolitika megnyilvánulásai voltak. Újból megjelent bizonyos importok tiltása, kiépült az importengedélyezés átfogó rendszere, a hazai ipar védelmét a magas vámok mellett a behozatal egyre bonyolultabb bürokratikus akadályaival igyekeztek biztosítani. Amint azt az akkori pénzügyminiszter, *Ali Wardhana* utóbb önkritikusan kifejti: „az olaj hozta gazdagság lehetővé tette, hogy a mikroszféra irányításában rossz szokásokat vegyünk fel” [*Wardhana*, 1990 9. o.]. Wardhana ezek közé a hibák közé számítja a hazai ipar vám- és nem vámjellegű eszközökkel gyakorolt erős védelmét, a vámhatóságok korrupciós és gyenge hatékonyságú munkáját, azt, hogy az árfolyam ritkán és váratlanul mozgott, hogy a banki és pénzügyi rendszer működését szigorú szabályok béklyózták meg, s hogy a beruházók számtalan korláttal találkoztak.

Jó példa az elzárkózás jellegére és fokára a *közvetlen külföldi beruházások kezelése*. Bár, mint utaltunk rá, 1966-ban egy meglehetősen liberális szabályozással nyitott az „Új Rend” kormánya, a külföldi tőke iránti hagyományos indonéz bizalmatlanság nem oszlott el. Pedig a „nyitott kapuk” politikájára reagáló amerikai és japán tőke igen aktív beruházási tevékenységet fejtett ki a 60-as évek végén, illetve a 70-es évek elején. 1974-ben azonban *Tanaka* japán miniszterelnök indonéziai látogatása során véres japánellenes zavargások törtek ki, s ez fordulatot hozott a külföldi tőke kezelésében. (Valójában az amerikai beruházások volumene jóval nagyobb volt Indonéziában, mint a japán, csak az előbbieket aktivitása az olajiparra, míg a japánoké a jobban szem előtt lévő fogyasztási cikkek-iparra koncentrált.) 1974 után tehát újra teret nyert a külföldi beruházásokkal szembeni bizalmatlanság. Még ma is fellelhető a nyoma annak a felfogásnak, hogy a külföldi tőke

jelenléte Indonéziában csak átmeneti, arra az időszakra van rá szükség, míg a hazai megtakarítások nem fedezik a beruházások tőkeszükségletét.

A külföldi tőkeberuházások indonéziai szabályozása évtizedek óta kiterjed azok szektorális engedélyezésére, a kapacitás nagyságának, a törzstőke külföldi részesedésének előírására (minimális indonéz rész megkövetelése, idővel annak – akár 100 százalékra való – emelésére vonatkozó kikötéssel stb.), a termelés exportarányának meghatározására, a külföldi foglalkoztatottak számának korlátozására, a hazai beszállítások kötelező arányára stb. E korlátozások az elmúlt évtizedekben változó erővel érvényesültek, a legszigorúbb időszakot azonban kétségtelenül az 1973 és 1986 közötti évek jelentették. A leginkább korlátozó években külföldi beruházás csakis vegyes vállalati formában jöhetett létre, az indonéz törzstőkerészek az indulásakor minimum 20 százaléknak kellett lennie, 10 év múlva meg kellett haladnia az 51 százalékot, és a vállalkozásnak 30 év múlva – legalábbis az előírások szerint – teljes mértékben indonéz tulajdonba kellett átmennie.

### **Olajáresés és az importhelyettesítési stratégia erősödése – az 1982 és 1985 közötti „ambivalens időszak”**

1982-ben a világpiaci olajárak a 35 dollár/hordós csúcshoz 25 dollár/hordós szintre estek vissza. Ezzel egyidőben számos nyersanyag ára is esett, s 1982 és 1985 között világpiaci recesszió bontakozott ki. Mindezek hatására Indonézia exportbevételei a makroegyensúlyt veszélyeztető módon visszaestek, s jelentősen csökkentek az indonéz költségvetés jövedelmei is. A hirtelen sokkra a kormány átfogó stabilizációs programmal válaszolt. A szigorú kiadáscsökkentések részeként újraértékelték az ambiciózus fejlesztési programokat, jelentős részüket átütemezték, számos magas tőke- és importigényes nagyberuházást leállítottak. Csökkentették az állami támogatásokat, a korábbinál szigorúbb szűrőket építettek be a külföldi hitelfelvételek döntési mechanizmusába, s hozzáláttak az adó- és bankrendszer reformjának megvalósításához.

A gazdaságpolitika másik fontos változása a behozatal előtti korlátok erősítése, a hazai ipar védelmének kiterjesztése volt. Érdekes sajátosság, hogy míg a 70-es években a bőséges olajbevételek indítottak el az indonéz gazdaságban egy elzárkózási, s a saját ipar mindenáron való fejlesztését favorizáló vonulatot, úgy 1982-ben a világpiaci szelek megfordulása nem korrekciót, hanem az autark, importhelyettesítési politika további erősödését váltotta ki. A nyersanyagkivitel visszaesése és a világpiaci recesszió visszavetette az indonéz gazdaság növekedését, számos vállalatban a termelő kapacitások egy része kihasználatlanul állt, s a gyors növekedéshez szokott kormány erre a hazai termelés nem vámjellegű védelmének fokozott kiterjesztésével válaszolt.

1982 és 1985 között tehát az indonéz kormány vegyes gazdaságpolitikát alkalmazott: kényszerű restriktiókkal terhelt stabilizációs intézkedéscsomagot valósított meg, a piaci intézményrendszert korszerűsítő reformokat hozott (bankrendszer, adórendszer), ugyanakkor a kereskedelem liberalizálása szempontjából jelentősen visszalépett. A fentiek miatt nevezik ezt a periódust az indonéz gazdasági szakemberek *ambivalens időszakk*nak. [Pangistu, 1990b]

A behozatal korlátozását 1982-t követően az Elfogadott Importörök Rendszerének (Tata Niaga Impor) keretén belül valósították meg. Korábban az importöröknek két fajtája kapott behozatali engedélyt: az általános importörök és a saját termelésük számára importáló termelők. Emellett a behozatal kifejezett tiltása csak néhány termékre terjedt ki (tejpor, nyersgyapot, külföldi filmek stb.).

Az új rendszerben az áruknak kilenc osztályát jelölték ki, s az ezekbe tartozó termékek behozatalára – néhány kivételes ügylettől eltekintve – csak elfogadott importörök kaphattak engedélyt. A kilenc áruosztály igen széles volt, ide tartoztak többek között az elektromos



és elektronikus termékek, a vegyi termékek, a kohászati termékek, a gépipari termékek, a textilipari termékek és az élelmiszerek.

Az új rendszer sajátossága volt, hogy a megfelelő kormány szerv az elfogadott importőrök számát korlátozhatta az ún. *bona fide* importőrökre, illetve előírhatta, hogy bizonyos áruk behozatalát kizárólag állami kereskedelmi vagy termelő vállalat bonyolíthatja le (ilyen termék volt az acél, a gumiabroncsok és a műanyag alapanyagok).

A fenti korlátozások egyre inkább összefonódtak az importhelyettesítésre építő iparfejlesztési stratégia kibontakozásával. Ekkor úgy tűnt, Indonézia a fejlődő országok hagyományos importhelyettesítési pályáját fogja bejárni. A fogyasztási cikkek termelésének kiépítését követően ebben az időszakban a kormány már az azoknak beszállító iparágakba tartozó termékek (termelési eszközök) behozatalának leépítését, illetve az ilyen iparágak hazai fejlesztését szorgalmazta. E favorizált termékek közé tartoztak a vas, az acél, a szintetikus fonalak, a cement, a vegyipari termékek, a műtrágyák és a járműipari motorok.

Az importhelyettesítési politika intézményesülésének legpregnansabb jele egy új minisztérium kialakítása volt 1983-ban. Ennek neve magáért beszélt: a Hazai Termékek Felhasználását Elősegítő Kabinetminisztérium. Részben az általános gazdaságpolitikai irányvonalnak, részben pedig a fenti minisztérium tevékenységének köszönhetően 1986-ra az indonéz gazdaság védeltsége rendkívüli mértékben megnőtt. Ekkorra az Elfogadott Importőrök Rendszere alá tartozott az összes import (értékben) 26 százaléka, s így a rendszer védelme alá esett az indonéz termelés hozzáadott értékének 31 százaléka. Ebben az évben már több mint 1700 vámterületre terjedt ki az engedélyezési eljárás, s ez mind az importnak, mind a kereskedelembe kerülő termelésnek több mint 41 százalékát érintette. Emellett bizonyos területeken (elsősorban a feldolgozatlan mezőgazdasági termékek körében) a kivitel korlátozása is általánossá vált kiviteli tilalom, exportadók vagy kvóták segítségével.

### **A kereskedelem liberalizálása a deregulációs programok sorában 1986 után**

1986-ban a továbbra is elsősorban olajkivitelére épülő indonéz gazdaságot az 1982-es olajáresésnél még erőteljesebb sokk érte: az olajárak a 28 dollár/hordós szintről 10 dollár/hordós szintre zuhantak. Ez a bevételkiesés évi 8 százalékkal csökkentette az ország GDP-jét, a kivitel dollárértéke egyharmadával esett vissza, s az indonéz kormány bevételei egyetlen év alatt 14 százalékkal csökkentek.

További csapást jelentett a gazdaság egyensúlyi helyzetére a dollár felértékelődése a 80-as évek közepén. Indonézia adósságainak 60 százaléka ekkor nem dollárban, hanem többnyire jenben állt fenn, így az adósságok dollárértéke megugrott. Az adósságszolgálat értéke 1983-ban 2,5 milliárd dollár, míg 1986-ban már 4,4 milliárd dollár volt, s az adósságszolgálati ráta a szerény 1983-as 12 százalékról 1986-ra 30 százalékra, 1988-ra 38 százalékra nőtt. A külső adósság 1982-ben még 19 milliárd dollár alatt volt, ez azonban az adósságszolgálati terhek miatt a 80-as évek végére 63 milliárdra nőtt, s ezzel Indonézia lett Ázsia legnagyobb adós nemzete.

A külső szemlélő joggal gondolhatta volna, hogy ez a hatalmas megrázkódtatás az indonéz külgazdasági politikát a korábbi mintának megfelelően újra csak az elzárkózás, az importhelyettesítés erősítése irányába tolja. Nem ez történt.

Az indonéz gazdasági vezetés 1986-tól következetes deregulációs politikát folytat. Az 1982-vel ellentmondásosan megindított reformfolyamatot 1986-tól rendre – mintegy fél éves időszakonként kibocsátott – deregulációs vagy reformcsomagok teljesítik ki. E határozott intézményi átalakításnak szerves része a külgazdaság kereteinek átalakítása s a külgazdasági politika módosítása. A külkereskedelmi reform legfőbb jellemzői a következők: a nem

vámjellegű korlátozások leépítése, részben vámjellegűvé transzformálása; a vámjellegű védelem szintjének csökkentése, differenciáltságának szűkítése; a külkereskedelemmel kapcsolatos szabályozás egységesítése a hazai és külföldi, magán- és állami vállalkozások, valamint a különböző iparágak között; a külkereskedés lehetővé tétele a gazdaság minél több szereplője számára, a kereskedés költségeinek csökkentése; az export, ezen belül elsősorban a nem olajjellegű kivitel ösztönzése.

A fenti eszközök nem jelentenek nagy újdonságot a külgazdasági reformok nemzetközi irodalmában; valójában pontosan követik azokat a tanácsokat, melyeket a Világbank és az IMF évek óta (s újabban kézikönyvek sora) ad a fejlődő országoknak külgazdasági rendszerük liberalizálásához. Az indonéz tapasztalatok tehát nem elsősorban elméleti szempontból érdekesek. Jelentőségük három sajátosságból fakad. 1. Az indonéz külkereskedelem liberalizációja kiegészült olyan indonéz sajátosságokkal, mint a gyorsan növekvő népesség minél teljesebb foglalkoztatásának megvalósítása, a hazai indonéz (tehát nem kínai) tőke védelmének fenntartása, a döntéshozatal autoriter rendszere stb. 2. A kereskedelem deregulálása feszes következetességgel része volt egy stabilizációs programnak és egy piacépítő intézményi reformnak. 3. A nemzetközi szervezetek sztereotip tanácsai, ellentétben számos más ország tapasztalataival, Indonéziában valóban hatottak, mégpedig rendkívüli erővel. Az indonéz gazdaság egy év után visszanyerte korábban az olajjövődelmek által biztosított növekedési lendületét, a nem olajjellegű kivitel néhány év alatt megháromszorozódott, a feldolgozóipari és mezőgazdasági-élelmiszeripari kivitel megerősödött bázisán Indonézia az ázsiai NIC-ek (újonnan iparosodó országok) új nemzedékének illusztris képviselője lett.

#### *A reformfolyamat kronológiája*

Az indonéz deregulációs folyamat fenti sajátosságainak ismeretében érthető, ha a kereskedelem liberalizálását nem önmagában, hanem az 1983-ban elkezdett, s máig folyó reformok sorában vizsgáljuk. Valójában meglepő, hogy a külkereskedelemhez szorosan kapcsolódó és az attól látszólag független reformok mennyire összefüggő logika szerint követték egymást: az egyik megkezdett dereguláció által kiélezett feszültségek oldására szükség volt egy következőre, az újabb reform által felszabadított erők jobb hasznosulását pedig csak a következő intézményi reform tudta lehetővé tenni. Az indonéz cégek hazai és külpiazi versenyképességét az adminisztratív és vámjellegű korlátok csökkentésével, valamint a rúpia leértékelésével igyekeztek javítani, de hasonló következetességgel deregulálták a pénzügyi rendszert, nyitották meg a tőkepiacokat, csökkentették a kormány támogatási és beruházási kiadásait, s segítették elő a magánszektor izmosodását. (A jobb áttekinthetőség kedvéért a reformok tartalmát, s azok kronológiáját az 1. táblázatban foglaljuk össze.)

A következőkben a táblázat és egyéb adatok segítségével végigjárjuk az indonéz deregulációs folyamat főbb állomásait. Az egyes reformcsomagok bemutatása első pillantásra túlságosan részletezőnek tűnhet, azonban úgy gondolom, az egész reformfolyamat végigkövetése két okból is tanulságos. Először, a legkülönbélebb reformok bemutatása alkalmat ad annak megismerésére, hogy az indonéz gazdaság a reformokat megelőzően milyen átfogó központosított irányítással, részletekbe menő szabályozással működött. Másodszor, érdemes megfigyelni, hogy ez a délkelet-ázsiai gazdaság lényegében ugyanazokat a piacépítő és gazdaságliberalizációs lépéseket tette meg a 80-as években, mint a magyar gazdaság. Különbséget természetesen lehet találni, hogy csak kettőt említsünk, Indonéziában az autoriter politikai rendszer, a magyar változásokkal ellentétben, máig fennmaradt, s az indonéz gazdasági reform, szemben a hazai vegyes tapasztalatokkal, gyors, egyértelmű gazdasági sikereket hozott. De a számos különbség ellenére biztos vagyok benne, hogy az olvasó számára a hasonlóságok lesznek a szembetűnőek.

Már az olajárak 1982-es visszaesése idején az indonéz kormány felmérte, hogy a

## Az indonéz reformintézkedések és hatásuk 1983 és 1990 között

Reform	Tartalma	Hatásai
1. 1983. március. 38 százalékos leértékelés.		
2. 1983. június. A bankrendszer deregulálása.	<ul style="list-style-type: none"> <li>– Az állami bankok kamatszabályozásának megszüntetése.</li> <li>– Az ún. likviditási hitelek volumenének korlátozása.</li> <li>– Hitelfafonok megszüntetése.</li> <li>– A hozzáadottérték-adó bevezetése.</li> <li>– A jövedelemadó és a forgalmi adó racionalizálása.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– A betéti kamatlábak emelkedése.</li> <li>– A közvetítési költségek némi csökkenése.</li> <li>– A kormány bevételeinek némi emelkedése.</li> </ul>
3. 1984. április. Adóreform.	<ul style="list-style-type: none"> <li>– A vállalkozások adóbevezetése.</li> <li>– A jövedelemadó és a forgalmi adó racionalizálása.</li> </ul>	
4. 1985. március. Vámreform	<ul style="list-style-type: none"> <li>– A vámok szóródásának és szintjének csökkentése 0-225 százalékról 0-60 százalékra.</li> <li>– Az alkalmazott vámtarifák számának csökkentése 25-ről 11-re.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– A hazai termelés csökkenő védelme.</li> <li>– Racionálisabb kereskedelmi rendszer.</li> </ul>
5. 1985. április. (4. sz. elnöki rendelet): A vámrendszer intézményeinek reformja.	<ul style="list-style-type: none"> <li>– A Vámhivatal kiiktatása a vámmegállapítás folyamatából.</li> <li>– A svájci SGS magáncég alkalmazása.</li> <li>– Azon előírások eltörlése, amelyek a nemzetközi szállításokhoz igénybe vett cégek közti választást korlátozták.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– Az exportálás és importálás időigényének és költségének csökkenése.</li> <li>– Fontos pszichológiai hatás a további deregulációk szempontjából.</li> </ul>
6. 1986. május 6. (Pakem).	<ul style="list-style-type: none"> <li>– Vámvisszatérítés és a monopóliumok elkerülése.</li> <li>– Az engedélyezési ügyintézés lerövidítése, számítógépesítés.</li> <li>– Az exportorientált vegyes vállalatokban a hazai törzstőke aránya követelményének eltörlése (95 százalékig).</li> <li>– A belkereskedelmi tevékenység előírásainak lazítása az exportorientált cégek számára.</li> <li>– A vegyes vállalatok hozzájuthatnak exporthitelekhez.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– A vámvisszatérítési rendszer működése javul.</li> <li>– Növekszik a közvetlen külföldi tőkebefektetés.</li> </ul>
7. 1986. szeptember.	– Leértékelés 50 százalékkal.	<ul style="list-style-type: none"> <li>– A nem olajjellegű export növekedése.</li> <li>– A fizetésimérleg-deficit csökkenése.</li> <li>– Bizalmi válság.</li> </ul>
8. 1986. október.	<ul style="list-style-type: none"> <li>– Jelentős számú terméknek az engedélyköteles áruk közül a liberálisabb Általános Importőr kategóriába való helyezése.</li> <li>– A nem vámjellegű korlátozás alól kikerülő áruk vámtételének emelése.</li> <li>– A termeléshez szükséges áruk vámjának csökkentése (a leértékelés mértékében).</li> <li>– A jegybanki swapügyletek plafonjának eltörlése.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– A beruházási klíma javulása.</li> <li>– A beruházások (különösen a kivittel összefüggők) növekedése.</li> </ul>
9. 1987. január.	<ul style="list-style-type: none"> <li>– Újabb jelentős számú termék áthelyezése a liberálisabb Általános Importőr kategóriába.</li> </ul>	Lásd mint fent.

Reform	Tartalma	Hatásai
10. 1987. június. (beruházási csomag).	– A beruházások és a kapacitásbővítések engedélyezésének deregulálása. – Szélesebb beruházási kategóriák. – Az exportorientált vállalatok számára megnyílnak a zárt iparágak.	Lásd mint fent.
11. 1987. július.	– A textil exportkvóta elosztásának egyszerűsítése, áttekinthetőségének növelése.	– A textil- és ruhakivitel fejlődése.
12. 1987. december.	– A tőkepiacok deregulálása. – Csökkentik a kormány szerepét az értéktőzsde szabályozásában. – Külföldiek is vásárolhatnak részvényt. – Az idegenforgalom és a szállodaipar deregulációja. – Az exportorientált termelők újradefiniálása.	– Lásd mint fent. – Az azonnali tőkepiaci hatás jelentéktelen.
13. 1988. október 27. (Pakto) (pénzügyi dereguláció).	– Új bankok alapításának és külföldi vegyes vállalati bankok engedélyezése. – Hitelezési határok szabályozása.	– Három új vegyes vállalati bank (japán és francia). – 17 új bank. – Növekvő verseny. – Emelkedő kamatlábak és csökkenő – a kamatlábeltérésekből fakadó – bankári haszon.
14. 1988. november 20. (Paknov)	– <b>Import</b> monopóliumok megszüntetése: műanyagok és acél. – A tengeri szállítás deregulációja. – Külföldi beruházók elosztási hálózatot létesíthetnek.	– A kormány pozitív szándékait nyilvánvalóvá teszi. – Javitja a beruházási klímát.
15. 1988. december 24.	– További tőkepiaci dereguláció. – A biztosítási szakma deregulációja. – Pénzügyi szolgáltatások racionalizálása.	– A tőkepiaci aktivitás robbanásszerű növekedése, bár az abszolút mércével mérve továbbra is fejletlen.
16. 1989. március.	– A beruházások engedélyezési rendszerének egyszerűsítése. – Irányelvek az állami vállalatok privatizálására.	– A közvetlen külföldi beruházások növekedése.
17. 1990. május.	– A kereskedelem deregulálásának folytatása.	– Növekvő importverseny.

Forrás: Soesastro [1989], Pangistu [1990a, 1990b]

növekedési ütem fenntartása érdekében jelentős struktúramódosításra van szükség. Az erőforrások újrendeződése ugyanakkor nem mehet kellő gyorsasággal végbe a nagyrészt állami kézben levő, monopolizált, merev előírások mellett működő bankrendszer segítségével. E gondolat logikus következménye volt a *bankrendszer első deregulációja 1983-ban*. Ennek eredményeként a meglévő – jórészt állami – bankok a piaci eszközöket tekintve nagyobb szabadsághoz jutottak, ugyanakkor a nem piaci eszközök hatókörét számukra szűkítették. Így az állami bankok számára engedélyezték a betéti kamatláb szabad meghatározását, de az állami vállalatokat finanszírozó kedvezményes, ún. likviditási hitelek volumenét jelentősen csökkentették. A bankrendszer megnyitására a magántőke előtt azonban ekkor még nem került sor, ez az „ambivalens időszakban” még túl merész lépésnek tűnt.

Az erőforrások mozgósításának, s szabályozott központosításának célját szolgálta az *adórendszer többlépcsős reformja*, amelyet 1984-ben indítottak el. Az adóreform sikere

viszonylag rövid időn belül megmutatkozott: már 1987–1988-ban a nem olajjal összefüggő adóbevételek növekedése részben kompenzálni tudta a kormány olajbevételekkel összefüggő bevételeinek kiesését.

A kifejezetten külkereskedelmi irányultságú reformok sorát 1985 márciusában a *vámtarifák módosításával* indították el.

Valójában ez is és minden további dereguláció a „magas költségekkel működő gazdaság” (high cost economy) felismeréséből és abból a törekvéséből fakadt, hogy ezt leküzdjék. Az indonéz gazdasági gondolkodásnak a 70-es évek vége óta meghatározó fogalma a „high cost economy”, amely arra utal, hogy a gazdaság túlságosan magas költségekkel dolgozik, mégpedig az erős iparvédelem, az adminisztratív irányítás folyamatai által előidézett alacsony hatékonyság és a nagyfokú állami intervencióból szükségszerűen fakadó korrupció miatt. Hogy a „high cost economy” leküzdése a deregulációs folyamat vezérlő eszméje lett és maradt az elmúlt évtizedben, az elsősorban az indonéz gazdaságpolitika világpiaci irányultságának és annak köszönhető, hogy ebben az időszakban minden komoly deregulációs reform az indonéz gazdaság teljesítményének, s elsősorban nemzetközi mércével mért külkereskedelmi teljesítményének a látványos javulásához vezetett.

Míg 1985 márciusa előtt az indonéz vámtarifák 0 és 225 százalék között szóródtak, a vámreform keretében egy minden vámtételre kiterjedő vámcsoökkentéssel ezt leszállították 0 és 60 százalékra, úgy, hogy a legtöbb vámtarifa az 5 és a 35 százalékos határ közé esett.

A vámtételek csökkentését egy hónappal követte a *vámkivetés és vámolás intézményrendszerének* reformja, illetve nyugodtan mondhatjuk, *forradalmi átalakítása*. Már sok éve nyilvánvaló volt, hogy a külkereskedelem folyamatait rendkívüli mértékben lelassítja és megdrágítja a vámhivatal szakszerűtlen, lassú és korrupciós munkája. Exportőrök és importőrök rendre csak hosszú hónapok, rengeteg utánjárás és komoly csúszópénzek lefizetése után tudták elérni, hogy árujuk keresztüljusson a vámbürokrácia útvesztőin. 1985-ben a kormány nagy jelentőségű döntésre szánta rá magát: egy elnöki rendelettel a vámkiszabás munkáját kivette az indonéz vámhivatal kezéből és ennek lebonyolításával egy svájci magáncéget, a Société Générale de Surveillance-t (SGS) bízta meg. Ettől az időponttól kezdve az érdemi munkát az SGS alkalmazottai végzik: a vámolás az Indonéziába szállítandó árucikkek feladójánál történik meg, az importőr a vámot saját bankjának fizeti be, s az indonéz vámosokra csak a papírok és az áru egyeztetésének nem túl jelentős feladata marad.

Az intézkedés, mint várható volt, nagy vihart kavart. Egyrészt természetesen a vámhivatal munkatársai körében, hiszen nagy részüknek – sok ezer alkalmazottnak – új munka után kellett néznie. Másrészt érzékenyen érintette a nagy méretű kormányapparátust, mivel az intézkedés egyértelmű üzenetet hordozott, miszerint a kormány a deregulációt olyan komolyan veszi, hogy nem kiméli saját hivatalait sem. Az indonéz gazdasági, üzleti közéletben ma is a vámhivatal kiiktatását tartják azon intézkedésnek, amely az üzleti élet, a hazai és a külföldi beruházók számára végre egyértelmű jelzést adott az indonéz kormány deregulációs és privatizációs elkötelezettségéről. Természetesen az intézkedés gazdasági haszna is kézzelfogható volt: megszűnt a bizonytalanság az áruk beérkezését illetően, hónapokkal lerövidült a beszerzési idő, s a külkereskedelmi költségek érezhető mértékben csökkentek.

Ugyancsak az említett elnöki rendelettel vette kezdetét az *Indonézián belüli tengeri áruszállítás deregulálása*. Ennek jelentőségét az adja, hogy Indonézia több ezer szigeten terül el, s az országon belüli áruszállítás túlnyomó részét eddig az időpontig egy agyonszabályozott rendszer keretein belül néhány hazai hajózási cég bonyolította le, természetesen igen alacsony hatékonysággal és drágán. A rendelet nyomán csökkent a szállításhoz szükséges dokumentumok száma, egyszerűsítették a kikötői díjak kiszabását és befizetését, és lehetőség nyílt a külföldi szállítók számára is, hogy bekapcsolódjanak az országon belüli áruszállításba.

Az indonéz kormány *első kereskedelmi deregulációs csomagja* az 1986. májusi. A csomag egyik legfontosabb eleme az *exporthoz felhasznált import utáni vámviisszatérítés* bevezetése volt. Ugyancsak az exportőrök számára biztosították azt a lehetőséget, hogy az exporthoz

beszerzett inputjaikat a monopolista importőröket s az engedélyezés procedúráit elkerülve szerezzék be. A fenti szabályozás keretében az exportorientált termelők esetében az összes behozatal vámmentes volt, míg az egyéb vállalkozóknak bizonyítaniuk kellett az import input és a kivitel kapcsolatát. „Exportorientált” termelő pedig az volt, aki termelésének 85 százalékát exportálta.

Egy másik beszédes sajátosság: a hatóságok megtiltották, hogy a vámmentességért folyamodók vagy a kifizetett vámot visszaigénylők személyesen találkozzanak azokkal a hivatalnokokkal, akik kérelmük eldöntésével foglalkoznak. Kizárólag a telefonon keresztüli kapcsolatfelvételt, illetve a postán vagy küldőncön keresztül lebonyolított ügyirattovábbítást engedélyezték. A kitöltendő űrlapokat a lehető legegyszerűbbre és legrövidebbre tervezték, az ügyintézési folyamatot pedig számítógépesítették.

1986 szeptemberében 45 százalékkal *leértékelték a rúpiát*. Jelentős leértékelésre korábban is került sor (így legutóbb 1983-ban 38 százalékkal), de ez volt az első olyan leértékelés, amely a nem olajjellegű kivitel növelésére – párosulva a kereskedelem deregulálásának hatásaival – valóban érzékelhető befolyással volt, mivel a hazai inflációt a leértékelést követő hónapokban sikerült visszafogni (1987-ben 9 százalékra). Fontos leértékelés volt az 1986-os azért is, mert ettől az időponttól kezdve a rúpia árfolyama viszonylag rugalmasan változott, úgy, hogy a hazai valuta reálárfolyamát sikerült a leértékelés utáni szinten tartani.

Az 1986. októberi és az 1987. januári deregulációs reformcsomagok legfontosabb eredménye, hogy *egyre több áru került ki az importbehozatali korlátozás alól*, s ezek esetében a nem vámjellegű korlátozásokat vámjellegűekre váltották át.

Az 1987. júniusi reformnak *a beruházások és felújítások engedélyezési rendszerének lazítására* irányultak. Külső szemlélő számára rendkívül meglepő, hogy Indonéziában évtizedek óta csak az igen szigorú engedélyezési rendszer szűrőjén átjutó beruházási projektek kerülhetnek megvalósításra, sőt a felújítások, kapacitásbővítések végrehajtásához is központi engedély szükséges.

Az 1987-es reform eredményeként a felújítások engedélykötelessége megszűnt, s csak a 30 százalékosnál nagyobb kapacitásbővítésekhez tartották fent az előírást, hogy szükség van az Ipari Minisztérium engedélyére. Az export bővítését szolgálta, hogy a korábban zártnak tekintett szektorokba is engedtek beruházást, ha a beruházó „exportorientált” volt (vagyis termelése 85 százalékát exportálta).

Indonézia feldolgozóipari exportjának legfontosabb termékei a textiltermékek, ezért alapvető jelentőségű volt az 1987. júliusi reform, amely *a textiltkvóták indonéz exportőrök közötti elosztását racionalizálta*. A reform elsődleges célja az volt, hogy a hivatalnokok önkényes döntéseit kiiktassa a rendszerből, csökkentse a bürokráciát és az ügyintézési költségeket. Azáltal, hogy a kvóták vállalatok szerinti megosztása sajtónyilvánosságra került, ez a szükségszerűen adminisztratív processzus valamivel átláthatóbb és ellenőrizhetőbb lett.

Az 1987. decemberi csomag (Pakdes) *a tőkepiac liberalizálásához* járult hozzá. Csökkentették a kormány tőzsdei intervencióinak mértékét, s bevezették a részvények tőzsdén kívüli kereskedelmét. Újdonság volt, hogy külföldieknek is lehetővé tették az indonéz tőkepiacokon való részvényvásárlást.

A fentiekben láthattuk, hogy 1983-tól kezdve egyre nagyobb sűrűséggel követték egymást az indonéz kormány deregulációs csomagjai. Éppen emiatt hatott bénítólag az 1987 decemberét követő nyolc hónapban az, hogy a kormány a nagy várakozások és spekulációk ellenére nem rukkolt ki újabb reformcsomaggal, sőt olyan lépéseket tett (egyes nyersanyagok és félíg feldolgozott termékek kivételének letiltása), amelyek a deregulációs folyamat szellemével kifejezetten ellentétesek voltak.

Mint az 1. táblázatból is látható, ha hosszú várakozás után is, az újabb liberalizációs intézkedések végül is 1988 októberében újra megjelentek, mégpedig ezt követően már havi gyakorisággal.

Oktoberben sor került *a bankszektor régóta várt újabb deregulálására*, azokra a

változtatásokra, amelyek az 1983-as reformból kimaradtak. Ettől az időponttól kezdve Indonéziában nem korlátozzák az új bankok alapítását, külföldiek is alapíthatnak bankot vegyes vállalati formában, egészen 85 százalékos külföldi törzstőke-részesedésig. Az Indonéziában korábban alapított külföldi bankok működésének tevékenységi és regionális korlátaikat eltörölték. Újdonság volt az is, hogy az állami vállalatoknak lehetővé tették, hogy betétjeiket magánbankokban helyezték el.

A novemberi deregulációs csomag több különböző területet célzott meg. Tovább liberalizálták a szigetek közötti hajószállítás előírásait: a továbbiakban nem szabták meg a hajózási utakat és eltörölték azt az előírást, hogy a szállításhoz csak Indonéziában gyártott hajót lehet igénybe venni. A külföldi beruházókat megkötő szabályok közül egy fontosat eltöröltek, s ennek megfelelően ettől az időponttól kezdve a külföldi vállalkozók saját termékeik indonéziai eladására – vegyes vállalati formában – elosztó hálózatot hozhattak létre.

A decemberi csomag a tőkepiac és a pénzügyi szolgáltatások deregulálásához járult hozzá. Többek között liberalizálták a biztosítási üzletet, lehetővé téve új szereplők piacra lépését.

1989 márciusában nyilvánosságra hozták az állami vállalatok privatizációjának elveit és módzatait, s egyértelműbbé tették a tőkepiac szabályozását. Igen jelentős változást jelentett, hogy a beruházások engedélyezésének még mindig bonyolult és bürokratikus rendszerét egy sokkal egyértelműbb negatív listával helyettesítették, vagyis azon területek felsorolásával, amelyeken nem lehet beruházni.

A reformfolyamat azonban nem volt teljesen törésmentes: 1989 októberében tíz állami nagyvállalatot egy új hivatal, a Stratégiai Iparágak Fejlesztési Ügynöksége ellenőrzése alá helyeztek. Ezek a cégek az acélipar, az elektronikai ipar, a távközlés, a repülőgépgyártás, a vasútijármű-gyártás és a hajózás vezető vállalatai. Az intézkedés nemigen volt indokolható – a stratégiai iparágak fogalmát Indonéziában is csak a kormányhivatalnokok tartják magától értetődőnek, míg mindenki más nehezen tudja értelmezni –, ezért azt a gyanút keltette, hogy olyan intézmény született, amely esetleg az újraéledő protekcionista irányzat támogatója lesz.

1990 májusában azonban *a külkereskedelem deregulálása tovább folytatódott*: számos áru esetében a nem vámjellegű korlátokat magasabb vámokra cserélték fel, míg más áruk esetében csökkentették a vámszintet. Bár a kétfajta intézkedés eredményeként az átlagos vámszint csökkent (importtal súlyozva 12-ről 10 százalékra), ennek mértéke nagyobb is lehetett volna, ha a vámon felüli illetékek hatókörét az indonéz kormány nem terjesztette volna ki (a fenti szám ugyanis ennek a hatását is tartalmazza).

### *A dereguláció mértéke és hatásai*

A külkereskedelmi deregulációs folyamat, híven annak vezérlő elvéhez konzisztens módon minden vagy szinte minden kereskedelmi korlátozást igyekezett leépíteni, a kivitel költségeit csökkenteni, jövedelmezőségét növelni. Lássuk, milyen eredményeket hozott ez a különböző területeken, nevezetesen a nem vámjellegű korlátozások és a vámkorlátozások területén, az export ösztönzőségében, s a két terület védettségét összefoglalóan kifejező effektív védelem mutatójában.

Amint a 2. táblázatban nyomon követhető, *a nem vámjellegű behozatali korlátozások* mértéke (importnak engedélyhez kötése) az 1986-tal kezdődött folyamat eredményeként jelentősen összeszűkült. Míg a 80-as évek első felében a termelés mintegy 40 százalékát védtek a korlátozások, sőt a nem olajjellegű termelés több mint felét, 1990-re a korlátok jelentős részének leépítésével ez a terület az összes termelés egynegyedére, s a nem olajjellegű termelés mintegy 35 százalékára szűkült.

## A reformsomagok hatása a nem vámjellegű korlátok terjedelmére 1986–1990-ben

A korlátozások alá eső terület aránya	1986 közepe	1987 vége	1988 vége	1990 eleje	1990 május
A CCCM-tételek százalékában	32	22	16	–	–
A HS-tételek százalékában	–	–	–	17	14
Az importérték százalékában	43	25	21	17	15
A teljes termelés százalékában	41	38	29	28	25
<i>Főbb tételek</i>					
A teljes termelés százalékában					
Feldolgozó ipar	68	58	45	38	33
Mezőgazdaság	54	53	41	40	38
Bányászat és kitermelés	20	20	20	24	24

*Megjegyzés:* A fenti idősorokban szakadás van 1988 végén. Ennek oka részben, hogy az indonéz vámnnyilvántartásban a CCCM-rendszerről áttértek a HS- (harmonizált) rendszerre, másrészt ettől az időponttól kezdve a korlátok által érintett terület bázisul nem 1985-öt, hanem az 1987-es adatokat vették alapul. Ez azonban nem érinti az alapvetően csökkenő tendenciák érvényességét. A fenti táblában az élelmiszer-, az üdítőital- és a dohányipar a feldolgozóipar adataiban szerepel.

*Forrás:* Pangistu [1990a] 3. o.

A 3. táblázat a *vámtarifák változását* mutatja. Megfigyelhető, annak ellenére, hogy az indonéz gazdasági vezetés úgy bontotta le az adminisztratív behozatali korlátokat, hogy azokat rendre a megfelelő vám emelésével váltotta ki, a párhuzamosan végrehajtott vámmérséklések ezt több mint kiegyenlítették: a vámszint összességében jelentősen csökkent, az import szerinti súlyozás szerint 22-ről 10 százalékra. A súlyozatlan vámszint 22 százalék, amely nem sokkal magasabb a magyar 12–14 százalékos szintnél. A vámok szóródása azonban 1985 és 1990 májusa között nem hogy csökkent volna, hanem – hullámmozgással – nőtt. Erre a jelenségre az alábbiakban még visszatérünk.

3. táblázat

## A vámszint változása 1985–1990

	1985 előtt	1985	1988	1989	1990 május
<i>Átlagos vámszint (százalék)</i>					
Súlyozatlan	37	27	24	27	22
Súlyozott					
az import értéke szerint	22	13	15	12	10
a hazai termelés szerint	29	19	18	19	17
<i>Szóródási mutató</i>	62	108	90	93	89

*Forrás:* Pangistu [1990a].

Indonéziában a 80-as évek második felében a *kivitel ösztönzésének* legfőbb eszköze az exporthoz felhasznált import vámjának elengedése vagy visszatérítése volt, valamint az „exportorientált” termelők esetében az importengedélyezés, s a monopolista importőrök elkerülésének lehetősége. 1988-ban vámmentesen vagy vámvisszatérítéssel valósult meg az indonéz nem olajjellegű behozatal 8 százaléka, s a kedvezményezett kivitel elérte a nem olajjellegű export egynegyedét.

A fenti kedvezmények értékelésénél figyelembe kell venni, hogy általa nemcsak az exportőrök költségei csökkentek világszintre, hanem segítségével a külföldi vevők számára világmárka cipőfeleségeket és ruhákat konfekcionáló indonéz szállítók hozzájuthattak jó és egyenes minőségű inputokhoz.



A Világbank felmérése szerint a megkérdezett külföldi vállalkozók jelentős része úgy értékelte a rendszert, hogy a megfelelő inputokhoz való könnyű hozzájutás talán döntőbb tényező is volt abban, hogy új beruházásaik számára Indonéziát választották ki, mint az ország hagyományosan alacsony bérei (Világbank, 1991). A könnyebb és olcsóbb import ugyanakkor arra sarkallta az importtal így versenyre kényszerült indonéz beszállítókat, hogy vevőiknek kedvezőbb ajánlatokat tegyenek. Részből az ilyen jellegű sikeres hazai alkalmazkodásnak köszönhető, hogy – mint felmérések bizonyítják – ebben az időben sok tervezett és engedélyezett import végül is nem valósult meg.

A kivitel ösztönzésének egy további eszköze volt az 1982-ben támogatással kedvezményessé tett rövid távú exportfinanszírozás, a szállítás előtti exporthitel garanciája, illetve az exporthitel-biztosítás rendszere. 1989-re az exporthitelek volumene a nem olajjellegű kivitel 21 százalékát tette ki, amely – évi átlagosan háromszoros hitelforgást feltételezve – e kivitel 60 százalékát finanszírozta (Világbank, 1991).

A külkereskedelem deregulálása, mint láttuk, a 80-as évek második felében meglehetősen következetesen haladt előre. Voltak azonban az indonéz kormányának olyan lépései is, amelyekkel a *proteccionista erőknél kedvezett*. Egyik ilyen eszköz volt a vámpozíciók további alpozíciókra bontása (tariff splits). Ez a módszer lehetővé tette, hogy a kormány adott vámpozíciókon belül kifejezetten azoknak a termékeknek biztosítson megfelelő nagyságú vámvédelmet, amelyeket az országban előállítottak. Hasonlóképp termékspecifikusak voltak az utóbbi időben növekvő számban alkalmazott vám melletti póttíllekek. Ezek száma két év alatt 180-ról 542-re nőtt. A fenti eszközöknek köszönhető, hogy az indonéziai vámok átlagos szóródása még ma is igen nagy.

Az *export szabályozása*, bár az utóbbi időben lazább és áttekinthetőbb lett, még ma sem mondható a központi intervencióktól teljesen szabadnak. Egyes termékek esetében létezik az export tilalma, a kivitel 36 százaléka pedig ún. „szabályozott export” (a kiviteli kvóták betartása, illetve a marketing stabilizálása érdekében). A kivitel további 2 százalékát kitevő termék eladását „ellenőrzik” a hazai ellátás biztosítása érdekében, míg néhány nyersanyag esetében továbbra is alkalmazzák az export megadóztatását.

Az importtal és exporttal összefüggő döntésekre számtalan szabályozóeszköz és ösztönző hat. Ezek jól ismert szintetikus mutatója az *effektív védelem mértéke*. Az indonéz gazdaság 1989-es adataira végezték el a legutolsó ilyen jellegű számítást. Ezek szerint az 1986 utáni deregulációs és exportot támogató politika ellenére is továbbra is igen tetemes az importtal versenyző iparágak védelme (a hozzáadott érték 44 százaléka), míg az exportáló iparágak védelmi szintje jóval alacsonyabb, sőt negatív értékű (–6 százalék). A legnagyobb effektív védelmet az élelmiszerek, az italok, a dohány és a gépipari termékek termelése élvezte, legkisebb védelemben a papírttermékek, a vegyi áruk és az alapvető fémek előállítása részesült, míg negatív védelmet kapott a faipari, olaj- és gázipari termékek gyártása. (Wymenga, 1991).

Az indonéz gazdaság 1986 utáni fejlődését, ezen belül a *külkereskedelmi egyensúlyt és a struktúra változását* összefoglalóan jellemzik a 4. táblázat adatai. A gazdasági élet fentiekben bemutatott következetes deregulálásának nemcsak az exporttevékenység felélénkítésében volt jelentős szerepe, hanem a makroegyensúly-hiány csökkentéséhez éppúgy hozzájárult, mint a gazdasági növekedés gyorsításához. A növekedés leginkább szembetűnő a nem olajjellegű export területén volt (1986 és 1990 között évi átlag 17 százalék), valamint a magánberuházások körében (évi 14 százalék). A gazdaság szektorai közül a feldolgozóipar termelése, valamint a bankszektor tevékenysége bővült különösen gyors ütemben. A struktúraváltozás legfőbb jellemzője az volt, hogy az erőforrások a munkaintenzív termelési szektorokba áramoltak, azokba, amelyekben Indonéziának közismert a komparatív előnye más országokkal szemben. A Világbank szakértőinek becslése szerint 1977-ben az indonéz kivitel 90 százalékát a természeti erőforrásokra alapozott ágazatok termelése (mezőgazdaság, fakitermelés és az ásványi nyersanyagok kitermelése) adta, s ez az arány 1988-ra 63 százalékra

esett vissza. A képzetlen munkaerőre alapozott ágazatok aránya a kivitelben viszont 2-ről 23 százalékra emelkedett, miközben a technológiaintenzív és a képzett munkaerőre alapozó termelés is elkönnyvelhetett magának 2,5-2,5 százalékpontos részarány-növekedést.

4. táblázat

Főbb makrogazdasági mutatók 1984–1990-ben

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990 (becsült)
<i>Gazdasági tevékenység növekedési üteme (százalék)</i>							
GDP	7,0	2,5	5,9	4,9	5,7	7,4	7,1
Nem olajjellegű GDP	5,2	5,4	6,1	5,8	7,4	8,2	7,8
<i>Állóeszköz-beruházás növekedési üteme (százalék)</i>	-5,7	-5,9	-5,5	2,6	10,3	13,0	16,2
Állami	-7,2	1,2	-21,4	-7,7	11,4	6,8	9,6
Magán	-4,4	-12,3	10,9	10,1	9,7	16,8	19,9
<i>Külkereskedelem növekedési üteme (százalék)</i>							
Nem olajjellegű export	10,0	7,8	6,7	25,5	14,2	21,5	6,7
Nem olajjellegű import	-8,7	-13,7	-14,7	5,5	8,0	18,9	25,4
<i>Egyéb mutatók</i>							
Egy főre jutó GNP növekedési üteme (százalék)	4,0	0,7	5,6	3,5	4,1	5,5	5,3
Egy főre jutó fogyasztás növekedési üteme (százalék)	2,0	1,6	2,5	2,0	2,5	4,0	6,0
Folyó fizetési mérleg/GNP (százalék)	-3,0	-2,6	-5,9	-2,6	-2,3	-2,0	-3,8
Nem olajjellegű export/GDP (százalék)	8,1	8,6	8,7	10,0	11,1	12,3	12,7
Nem olajjellegű import/GDP (százalék)	18,9	17,1	13,7	12,7	12,9	13,7	15,3
Fogyasztói árindex (százalék)	9,1	4,7	5,8	9,6	9,3	6,3	7,9
Adósságszolgálati ráta (százalék)	21,3	24,6	39,7	34,8	34,4	31,6	27,3
Költségvetési deficit (a GDP százalékában)	0,5	-3,0	-3,8	-2,8	-3,1	-1,3	1,8

Forrás: Világbank [1991]

### Az indonéz reform társadalmi-politikai háttere

Az 1966 utáni indonéziai változások, melyeket a tanulmány előző fejezeteiben tekintetünk át, több szempontból is figyelemre méltóak. Indonéziai és külső elemzők szerint is az 1965-ös katasztrofális állapot mint kiindulópont óta Indonézia makroszabályozása példásan következetes volt. Igen rövid idő alatt sikerült stabilizálni a minden szempontból szétzilált,

szétesett és a súlyos egyensúlyhiányok terhei alatt vergődő gazdaságot, majd az ezt követő két évtizedben sikerült megőrizni a gazdaság egyensúlyát annak ellenére, hogy ebben az időszakban az indonéz gazdaság fejlődését meghatározó áruk helyzete a világpiacon szélsőségesen ingadozott, s a gazdaság működésének belső intézményei jelentősen átalakultak. Ugyancsak részben a makroszabályozás sikere, hogy az indonéz gazdaság nem veszítette el növekedési potenciálját. A „helyreállítási periódusban” gyors növekedést ért el (évi 10 százalék), ezt követően a magasra szökött olajbevételek adtak lendületet (7-8 százalék), de mikor ez a forrás is leapadt, a gazdaságvezetés radikális irányváltással képes volt az Indonézia rendelkezésére álló erőforrásokat felmérni, s azokat hatékonyan a növekedés céljainak megfelelően mozgósítani (évi 3-7 százalékos GDP-növekedés).

Az indonéz makroökonómiai irányítás eredményeit látva jogosan merül fel a kérdés: minek köszönhető ez a kiegyensúlyozottság, ez a profizmus, ez a szigorúság a főbb makromutatók stabilan tartásában?

Láttuk, milyen módon bontakozott ki az utóbbi években a liberalizáció, a dereguláció, s ezen belül a külkereskedelmi nyitás irányzata. Megválaszolandó kérdés, hogy milyen erők hajtották az indonéz gazdaságirányítást a 60-as évek végén a hazai valuta konvertibilitásának korai megteremtése irányába, s ugyancsak az, hogy minek köszönhető a 80-as évek deregulációs és külkereskedelmi nyitást fokozatosan megvalósító politikájának következetessége? Kimerítő választ a fenti kérdésekre természetesen nem tudunk adni, csupán a politikai és társadalmi keret, a háttér megismert elemeinek felvázolására vállalkozhatunk.

1966 óta Indonéziában a politikai stabilitást az azóta hatalmon lévő *Suharto* elnök személye és az akarátát kiszolgáló politikai intézményrendszer biztosítja. Az autoritatív hatalmi struktúrában a parlamenti képviselők egy részét az elnök nevezi ki, egy másik részét a hadsereg delegálja, a kormányt szintúgy az elnök nevezi ki, s az elnöknek törvényhozói joga is van. A hadsereg a politikai és a gazdasági életben jelentős szerepet játszik. A következő elnökválasztás 1993 márciusában lesz Indonéziában. *Suharto* még nem döntötte el, hogy jelölteti-e magát ismét, immáron a hatodik elnöki periódusára.

A suhartói tekintélyuralom nem sokban különbözik a kommunista személyi kultusztól. Az indonéz elnök jóságos képe ránk köszön a házfalokról, az újságokból és az irodák faláról, az elnököt nem szokás kritizálni, s neki is van metaforikus neve („a Fejlődés Atyja”).

Ennek a hatalmi struktúrának sajátos vonása az, hogy *Suharto* a gazdaság irányításában a kezdetektől fogva jelentős szerepet biztosított a nyugati tanokon nevelkedett „technokratáknak”, valamint, hogy 1966-tól egészen maig érzékenyen reagál a nemzetközi szervezetek értékelésére és tanácsaira.

Az indonéziai közelmúlt történelmének anekdotikus elbeszélése szerint az indonéz gazdaságnak különleges szerencséje a Ford Alapítvány 60-as évek elején hozott döntése, hogy finanszírozza a letehetségesebb indonéz közgazdászok amerikai egyetemi taníttatását. Ennek köszönhető, hogy 1966-ban *Suharto* elnöknek rendelkezésére állott hat fiatal Berkeleyben végzett közgazdász, akiknek volt elképzelésük a romokban álló indonéz gazdaság helyreállításáról és stabilizálásáról. Belőlük lettek az új rendszer gazdasági miniszterei, azok a „technokraták”, akik több mint két évtizede meghatározó személyiségei az indonéz gazdasági életnek (a köznyelv szerint ők alkotják a berkeley-i maffiát).

A helyreállítás 1966-os kezdete idején alakult ki az indonéz gazdaság külső tanácsadó és segítségnyújtó háttere, amelyre a kormány azóta is jelentős mértékben támaszkodik. Ennek része az IGGI, a volt gyarmatosító és Indonéziáért – joggal – felelősséget érző Hollandia vezetésével. 1992 márciusában *Suharto* elnök kezdeményezte az IGGI átszervezését, mivel Indonézia a jövőben semmiféle támogatást sem hajlandó elfogadni Hollandiától. A holland kormány ugyanis hangot adott aggodalmainak az indonéz hadsereg 1991. decemberi kelet-timori vérengzéseivel kapcsolatban. Különös goddal foglalkozik Indonéziával az IMF és a Világbank is. A Világbank Dzsakartában évtizedek óta külön helyi irodát működtet, méghozzá legnagyobb külföldi irodáját. Évente összefoglaló tanulmányokban

dolgozza fel az indonéz gazdaság fejlődését, s értékelései és ajánlásai képezik az alapot az IGGI éves megbeszéléseinek. Emellett az utóbbi években Indonézia részesült a legnagyobb éves világbanki hitelekben.

Az Amerikai Egyesült Államok már csak stratégiai jelentősége miatt is a 60-as évek közepe óta nagy figyelemmel kíséri a kommunizmussal szakító Indonézia gazdasági erőfeszítéseit. Egy amerikai kutatóintézet, a Harvard Institute for International Development 1969 óta „bábáskodik” az indonéz gazdaság felett a kormány különböző szerveinek szerződéses konzultánsaként, de számos más amerikai szervezet is dolgozik hasonló célokkal Indonéziában. Az amerikai kapcsolat már csak azért is fontos, mert Indonéziának Japán után az Amerikai Egyesült Államok a legnagyobb kereskedelmi partnere.

S végül, az indonéz szakembereknek egy széles, nyugati egyetemeken végzett rétege éppúgy elkötelezettje a piacgazdaság eszméjének, mint maguk a tanácsadók.

Ez utóbbi tényező már arra is utal, hogy nem csak az erős külső befolyás, hanem az értő befogadó közeg is bizonyos mértékben rendelkezésre állt Indonéziában a hagyományos stabilizációs technikáknak, a piacgazdaság intézményeinek és a dereguláció elveinek elfogadásához. Az elnök azonban kulcsszereplő volt, részben abból a szempontból, hogy minden újabb reform előtt hagyta magát a külföldi tanácsadóktól és a hazai technokratáktól meggyőzni. Ugyanakkor a nagy ügyekben ellent tudott állni a reformot ellenzők morgásának, illetve ha a reformokkal kapcsolatosan tömegelégedetlenség nyilvánult meg, nem olyan megoldást választott, amely a reformok végét jelentette volna.

Nem akarjuk azonban rózsaszínűre festeni a képet az indonéz reformról. Az indonéz gazdasági filozófiának még ma is számos olyan vonulata van, amely inkább illik egy feudális, vagy egy kommunista parancsgazdaság logikájába, mint a külföldi tanácsadók és a hazai technokraták által építgetett piacgazdaság modelljébe.

Ilyen vonulat az állami támogatással folyó *kínaiellenesség*, amely Indonéziában nem működhet másként, mint a magánszektor ellenében, tekintve hogy a privát üzleti életet a kínaiak dominálják. 1991 augusztusában forradalmi áttörésként értékelték azt a rendeletet, hogy kínai származású indonéz is betölthet vezetői posztot az állami vállalatoknál – korábban ugyanis az állami vállalatok képezték az ellensúlyt a kínai „veszéllyel” szemben. Az utóbbi években napirendre került az állami szektor privatizálása (a feldolgozóipar 25 százaléka van állami kézben). Bár születtek tervezetek a privatizáció végrehajtására, a félelem, hogy az állami vagyon kínai kezekbe jut, sőt a kínaiak ezáltal a politikai vezetés körébe is bekerülhetnek, még sokáig komoly akadályt képezheti az állami tulajdon lebontásának.

Hasonló módon nem illeszkedik a technokraták gazdaságfilozófiájába például az indonéz „high tech”-nek az elnök által favorizált szigetszerű fejlesztése, illetve a szövetkezesítés évtizedek óta csak kudarcot hozó erőltetése.

Az indonéz gazdaságban bármikor jelentős szerephez juthatnak a protekcionista erők. A „lokalizáció” (helyi termékkel való helyettesítés), a „deletion” (a külföldi termék kiváltása) és az „indonézializálás” közismert szavai az indonéz gazdasági életnek. A gazdasági nyitás ügyében a kormány is mélyen megosztott: a Pénzügyminisztérium és a Tervezési Tanács a piaci reformok fő pártolója, a leginkább protekcionista szerv az Ipari Minisztérium, a Kereskedelmi Minisztérium pedig többnyire az árral úszik. Az ipari lobbik általában közvetlenül az elnököt keresik panaszaikkal, bár – az egyébként cenzúra alatt működő – sajtó is teret ad véleményüknek.

Jellegzetes és rendkívül friss példa a protekcionizmusban érdekelt lobbik tevékenységére a gépjárműimport liberalizálásának esete. 1991 júniusában részlegesen liberalizálták a korábban kökemény falakkal védett indonéz autópiacon azzal, hogy továbbra is magas (100-200 százalékos) vámok mellett szabad utat engedtek a haszongépjármű-importnak. Alig telt bele 40 nap, s a kárvallottak, a hazai termelők, valamint a korábbi két kizárólagos importőr elérte, hogy a rendelkezést az év végéig informálisan visszavonják.

Említettük, Indonézia azon kevés ország közé tartozik, amely a kézikönyvek által

ajánlott, logikus reformokat megvalósítva valóban látványos sikereket ért el. Ebből nem következik, hogy Indonézia a kézikönyvek országa lenne. Az elmúlt évtizedek fejlődését sajátos társadalmi viszonyok tették lehetővé, s ezek fennmaradása, az ellentétes feszítőerők kiegyensúlyozása – mivel sok tekintetben egy személy jelenlétéhez kötődik – nem egyértelműen biztosított.

## Irodalom

- Chapman, R. [1985]: Indonesia. In: *Smith–McLoughlin–Large–Chapman: Asia's New Industrial World*, Methuen, London.
- Denoon, D. B. H. [1986]: *Devaluation under Pressure: India, Indonesia, and Ghana*, MIT Press, Cambridge, Mass.
- Fane, G.–Phillips, C. [1991]: Effective Protection in Indonesia in 1987. *Bulletin of Indonesian Economic Studies*, április.
- Hill, Hal [1990]: Indonesian Industrial Transformation: Part II. *Bulletin of Indonesian Economic Studies*, Indonesia. Country Profile 1990–1991. The Economist Intelligence Unit, december.
- Indonesia. Country Report. The Economist Intelligence Unit, 1990., 1991.
- Mangkusuwondo, S. [1989]: Outlook for the Indonesian Economy 1989–1990, *The Indonesian Quarterly*, Vol XVII. No. 4.
- Nasution, A. [1991]: Recent Economic Reform in Indonesia, *The Indonesian Quarterly*, Vol XIX. No. 1.
- Nasution, A. [1985]: The Indonesian Economy: Problems of Adjustment to Global Recession and Lower Oil Prices. In: *Internal Developments in Japan and Indonesia*. Centre for Strategic and International Studies, Jakarta.
- Pangistu, M. [1989a]: Indonesian Trade Policy: A Perspective, Centre for Strategic and International Studies, Jakarta, december.
- Pangistu, M. [1989b]: Economic Policy Reforms in Indonesia. *The Indonesian Quarterly*, Vol XVII. No. 3.
- Pangistu, M. [1990a]: Note on Trade Reforms in the Deregulation Package of May 1990. (Kézirat.)
- Pangistu, M. [1990b]: Managing Economic Policy Reforms in Indonesia. (Kézirat.)
- Pangistu, M. [1991]: The Role of Private Sector in Indonesia: Deregulation and Privatization, *The Indonesian Quarterly*, Vol XIX. No. 1.
- Parker, S. [1991]: Survey of Recent Developments. *Bulletin of Indonesian Economic Studies*, április.
- Pitt, M. M. [1991]: Indonesia. In: *Papageorgiu, D., Michaely, M. Choksi, A. M.* (eds): *Liberalizing Foreign Trade*. Volume 5, Blackwell, Cambridge Mass.
- Ramli, R. [1990]: Problems of Development, Development Strategies, and Measure in Indonesia. Jakarta. (Kézirat.)
- Simandjuntak, D. S. [1989]: Recent Changes in Indonesia's Policy of Foreign Direct Investment. *The Indonesian Quarterly*, Vol XVII. No. 4.
- Soesastro, H. M. [1989]: A Brief Review of the Indonesian Economy July 1989. *The Indonesian Quarterly*, Vol XVII. No. 3.
- Soesastro, H. M.–Drysdale, P. [1990]: Survey of Recent Developments. *Bulletin of Indonesian Economic Studies*, december.
- Sutton, M. [1984]: Indonesia, 1966–1970. In: *Killick, T.* (ed): *The IMF and Stabilization: Developing Country Experiences*. Heinemann Educational Books, London.
- Világbank [1991]: A Világbank különféle Indonéziával kapcsolatos publikációi.
- Wardhana, A. [1989]: Structural Adjustment in Indonesia: Export and the „High Cost” Economy. *The Indonesian Quarterly*, XVII. No. 3.
- Wardhana, A. [1990]: Economic Reform in Indonesia: the Transition from Resource Dependence to International Competitiveness, 1984 to 1990. Keynote Address at the International Conference on Economic Policy Making Process in Indonesia, Bali, Indonesia, szeptember.
- Wong J. [1979]: *ASEAN Economies in Perspective*, Institute for Studies of Human Issues, Philadelphia.
- Wymenga, P. S. J. [1991]: The Structure of Protection in Indonesia in 1989. *Bulletin of Indonesian Economic Studies*, április.